

VOLVIENDO A LA NORMALIDAD: la invención del TDAH y del trastorno bipolar infantil

Fernando García de Vinuesa, Héctor González Pardo, Marino Pérez Álvarez
Alianza Editorial, Madrid 2014

Aquest llibre és com un corrent d'aire fresc en una habitació tancada. És una crida al "sentit comú" (jo tenia un professor que deia que era el menys comú dels sentits) enmig d'un món dominat pels experts, els protocols i el pensament "políticament correcte" que ningú gosa trencar. És una denúncia valenta dels paradigmes dominants en psicopatologia i psiquiatria infantil, amb una base científica molt feble, però amb suports socials i econòmics molt potents, que van des de la tranquil·litat dels pares que poden explicar i justificar el comportament disruptiu dels seus fills atribuint-lo a una malaltia inexistent, fins als interessos de grans corporacions farmacèutiques, que veuen en la infància un gran mercat per col·locar els seus productes.

La tesi del llibre és molt senzilla: ni el TDAH ni el trastorn bipolar infantil existeixen realment. No existeix cap evidència clínica que pugui associar aquestes suposades malalties a cap lesió cerebral ni a cap problema bioquímic. Sostenen els autors que el diagnòstic de TDAH i de trastorn bipolar es fa només en funció d'observacions subjectives de pares, mestres i professors, del tipus "té una impulsivitat més gran del que és normal", on queda un marge molt ampli d'interpretació subjectiva de què és considerat "normal".

El llibre ens ofereix un relat molt interessant de la construcció social de la malaltia. Comença la introducció fent una dura crítica del que anomenen la "nova pedagogia", institucionalitzada en el Sistema Educatiu espanyol en la LOGSE (Llei Orgànica d'Ordenació del Sistema Educatiu). Aquesta nova pedagogia es pot resumir, segons els autors, en uns quants ítems: l'ensenyament ha de ser "divertit"; la motivació és fonamental i el paper del mestre i del professor és motivar; s'ha "d'aprendre a aprendre", i això es prioritza respecte els coneixements concrets que es poden aprendre; l'alumne ha de "construir" el seu coneixement; s'ha de fomentar l'autoestima, etc.

La crítica dels autors a aquesta nova pedagogia va en dos fronts: des d'un punt de vista metodològic critiquen la idea que es pot separar el mètode d'ensenyament/aprenentatge dels continguts concrets d'aquest ensenyament. La construcció d'una suposada "ciència pedagògica", desvinculada dels coneixements científics o humanístics, i centrada en unes tècniques i competències bàsiques, és considerada un frau i un conjunt de paraules buides de contingut.

Des d'un punt de vista ontològic o humanístic la crítica dels autors es centra en la idea que l'alumne pot assumir coneixements i adquirir habilitats sense esforç, només a través del joc i la diversió. L'alumne no ha de construir el coneixement, perquè aquest ja està construït, i una de les funcions de l'escola com a institució és la transmissió d'aquest coneixement, construït a través de segles de decantació científica i cultural. Ara bé, la recepció i apropiació d'aquest coneixement no es pot

fer sense esforç, i aquesta capacitat d'esforç és precisament el que diferencia el nen, que juga, de l'adult que treballa.

El que no queda massa clar, i només s'endevina de forma implícita, és la relació entre aquesta "nova pedagogia" i la construcció social de les malalties mentals infantils. Queda un espai per completar en la tesi dels autors, que es podria interpretar de la següent manera: els ítems de la "nova pedagogia" no estan construïts en el buit, sinó que presenten una absoluta continuïtat amb els valors socials (transmesos bàsicament mitjançant la publicitat) i en les pràctiques i els costums habituals de la societat moderna. Des dels missatges publicitaris que ens insten a "fruir sense límits", "no renunciar a res", que ens diuen que "la tecnologia és un dret", que presenten l'activitat febril com una cosa bona, que estimulen la competició, que promouen, en fi, l'individualisme hiperactiu i insolidari; des del televisor, que ofereix multitud de canals, i el comandament a distància amb el que es poden canviar aquests canals convulsivament des del sofà amb tota comoditat; des dels pares híper preocupats (o despreocupats) que passen poc temps amb els fills i els col·loquen davant del televisor o de la pantalla de l'ordinador, del mòbil o de la tauleta. Tot això no va en contra del joc tranquil, de la lectura assossegada? Tot això no fomenta la hiperactivitat? Ens ha d'estranyar que un nombre cada vegada més gran de nens presentin una mobilitat superior a la "normal" i una capacitat de concentració inferior a la "normal"?

Aquesta relació entre nova pedagogia, valors i pràctiques socials i símptomes de la hiperactivitat és, potser, el que es troba a faltar en aquest llibre.

A partir d'aquí els autors entren en matèria i van construint la seva tesi. En la primera part del llibre s'ocupen del TDAH, i en la segona part del trastorn bipolar infantil, encara que és, sens dubte, la primera part la més interessant, primer per la importància social del TDAH, i segon perquè el procés de crítica i anàlisi que segueixen és molt semblant i, per tant, tornen a repetir arguments quan tracten el trastorn bipolar.

Comencen amb una cita molt interessant de la "*Guía de Práctica Clínica sobre el Trastorno por Déficit de Atención con Hiperactividad (TDAH) en Niños y Adolescentes*" del Ministeri de Sanitat, Política Social i Igualtat d'Espanya (GPC, 2010). En una primera part d'aquesta Guia es defineix el TDAH com si la seva existència fos un dogma inqüestionable; però una mica més endavant, en la mateixa Guia, podem veure com es reconeix que no hi ha acord entre els professionals sobre els instruments per avaluar els nens amb possible TDAH, i que tampoc hi ha acord sobre els criteris a seguir pel seu diagnòstic; tot això comporta un possible infradiagnòstic o sobrediagnòstic (?) del TDAH. També ens diu la Guia que no hi ha cap marcador biològic que ens permeti diagnosticar el TDAH, i per tant els instruments que s'utilitzen per diagnosticar el TDAH no han estat validats. Tampoc hi ha acord sobre el tractament farmacològic, sobre si s'han d'utilitzar fàrmacs estimulants, si la medicació és eficaç a partir de les 12 setmanes, si s'ha de suspendre durant les vacances escolars o caps de setmana, o sobre la durada del tractament. Tampoc hi ha acord sobre el seu tractament psicosocial, amb dades contradictòries sobre l'eficàcia, la durada i la generalització dels resultats, així com mesurar la resposta terapèutica i els efectes secundaris del tractament.

Ens trobem doncs, segons els autors, amb una malaltia inventada, de la que no hi cap prova del seu fonament biològic, que es diagnostica segons apreciacions

subjectives, i sobre la que no hi cap acord ni cap prova definitiva sobre l'eficàcia dels tractaments. No estem davant del que alguns historiadors de la medicina anomenen construcció social de la malaltia, fenomen que, d'una manera o altra es dona en totes les malalties conegudes: estem davant d'una simple invenció.

A partir d'aquí la pregunta és òbvia: per què s'inventa aquesta malaltia? Els autors ens donen una doble resposta.

Per una banda tenim les causes que en podríem dir sociològiques: els suposats símptomes del TDAH no són més que aquelles conductes disruptives dels nens que molesten i incomoden a pares, mestres i professors. Sempre hi ha hagut nens més moguts, més inquiets i poc motivats per l'estudi o amb certa incapacitat per assumir o acceptar les normes. La societat moderna, amb els seus valors i formes de vida, tendeix a potenciar i incrementar aquestes tendències que sempre han existit (aquesta relació és la que es troba a faltar en la tesi dels autors); això fa que educar, que no ha estat mai fàcil, sigui més difícil que mai. Pares, mestres i professors, i molt especialment els pares, es tranquil·litzen molt si poden atribuir la conducta disruptiva dels nens a una malaltia, i si aquesta malaltia es cura amb una medicació, o si almenys desapareixen els símptomes, millor que millor.

Per altra banda tenim els interessos comercials de les grans multinacionals farmacèutiques, que han vist en la medicalització de la infància i l'adolescència un mercat creixent d'enorme interès econòmic. Els autors ressalten, amb gran nombre de dades, els vincles d'aquestes indústries farmacèutiques amb suposats "experts", amb líders d'opinió i inclús amb associacions de pares de nens amb TDAH. Les empreses farmacèutiques inverteixen gran quantitat de recursos en un màrqueting disfressat de ciència per promocionar l'existència de la malaltia, la seva naturalesa biològica i, per tant, el seu tractament farmacològic.

Els autors alerten de les futures conseqüències, totalment desconegudes, d'aquesta medicalització de la infància que porta cap un tractament farmacològic abusiu que qualifiquen d'autèntic dòping.

Seria molt bo que responsables de l'Administració i de les polítiques sanitàries llegissin aquest llibre i tinguessin en compte els seus arguments.

Mª José Cesena Santiago
Psicopedagoga EAP Nou Barris